

УДК 341.29

Формування міжнародного злочину «агресія»: передумови для широкої кваліфікації його складу

А. В. Майснер,

здобувач Національного авіаційного університету

Розглядається одна з найактуальніших проблем сучасного міжнародного права щодо розширення кваліфікаційних характеристик міжнародного злочину «агресія», охоплення ознак його складу, які можуть вказувати на гео економічний, інформаційно-комунікаційний, культурно-цивілізаційний та інші «незбройні» різновиди виявів злочину. Автор наводить аргументи на користь своєї концептуальної позиції щодо тлумачення злочину агресії не лише в традиційних межах його збройного змісту.

Ключові слова: агресія, збройна агресія, інформаційна агресія, економічна агресія, глобалізація злочинності.

Майснер А. В. Формирование международного преступления «агрессия»:
предпосылки для широкой квалификации его содержания

Рассматривается одна из наиболее актуальных проблем современного международного права о расширении квалификационных характеристик международного преступления «агрессия», признаки его содержания, которые могут указывать на геоэкономический, информационно-коммуникационный, культурно-цивилизационный и другие «невооруженные» разновидности проявления преступления. Автор приводит аргументы в пользу своей концептуальной позиции о толковании преступления агрессии не только в традиционных рамках его вооруженного содержания.

Ключевые слова: агрессия, вооруженная агрессия, информационная агрессия, экономическая агрессия, глобализация преступности.

Майснер А. В. Формирование международного преступления «агрессия»:
предпосылки для широкой квалификации его содержания

The article highlights one of the most topical problems of the contemporary international law as for the expansion of qualification characteristics of such an international crime as

© Майснер Андрій Васильович – здобувач Національного авіаційного університету

'aggression', including features of its components, which can point at geo-economic, information and communication, cultural and civilizational and other 'unarmed varieties of manifestations of the crime. The analysis of well-matched submissions and arguments for the author's conceptual attitude, concerning the interpretation of the crime of aggression not only in the scope of its traditional understanding as an armed manifestation, can be regarded as the achievement of this article.

Key words: aggression, armed aggression, information aggression, economic aggression, globalization of criminality.

Агресія як різновид соціальної дії, по суті, супроводжує весь шлях усвідомлюваного людиною цивілізаційного розвитку. Значну частину цього шляху агресія за завісою *jus ad bellum* фактично легітимізувалася, оскільки визначення справедливого або несправедливого змісту війни належало до суб'єктивних оціночних якостей людського осмислення.

Як імперативна норма, відхилення від якої неприпустиме, агресія на досить чітких правових засадах імплементована у «новому» міжнародному праві. Вона завжди була загрозою для стабільного економічного, соціального, культурного і політичного розвитку незалежної держави. Метою цього злочину, як правило, є підриг державності незалежних держав і руйнація суспільного порядку. Жертви агресії – це мільйони мирних громадян.

Правовою основою протидії агресії є принцип незастосування сили або погрози силою як імперативна норма загального міжнародного права. Цей принцип виник на ґрунті звичаю, а такі міжнародні договори, як пакт Бріана-Келлога і Статут ООН, підтвердили й уточнили цю звичаєву норму.

Перспективу свого розвитку в умовах інтенсивної інтернаціоналізації міжнародних відносин визначення агресії має й за фактором глобальної суспільної небезпеки, У доктрині такий підхід формувався паралельно з формуванням інституту відповідальності держави. Схвалений у 1976 р. Комісією міжнародного права текст ст. 19 проекту статей про міжнародну відповідальність держави (за пропозицією Р.Аго) наголошував:

1. Діяння держави, що порушує міжнародне зобов'язання, є міжнародно-протиправним Діянням незалежно від об'єкта ворушеного зобов'язання.

2. Міжнародно-протиправне діяння, що виникає в результаті порушення державою міжнародного зобов'язання, такого основоположного для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, що його порушення розглядається як злочин перед міжнародним співтовариством у цілому, становить міжнародний злочин.

3. З дотриманням п.2 і відповідно до чинних норм міжнародного права міжнародні злочини можуть, зокрема, виникати у результаті:

а) тяжкого порушення міжнародного зобов'язання, що має основоположне значення для забезпечення міжнародного миру і безпеки, такого, як зобов'язання, що забороняє «агресію»¹.

Чинний склад міжнародного злочину «агресія» передбачає кваліфікаційні характеристики збройного способу її здійснення. Водночас звертає на себе увагу та обставина, що як у доктрині, так і у позитивному

¹ *Международное право: учебник* / под ред. Г.И. Тункина. Москва: Юрид.лит., 1994. С. 212-213.

правотворенні оцінка агресії не обмежується збройною формою її вияву. На це передусім вказує зміст визначення злочину агресії, затвердженого Резолюцією 3314 (XX IX) Генеральної Асамблеї ООН: «Агресією є застосування збройної сили держави проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним із Статутом ООН»². Стаття 51 Статуту ООН визначає збройний напад як найнебезпечнішу форму збройної агресії.

Зважаючи на перспективи введення у міжнародно-правовий обіг поняття агресії у широкому розумінні міжнародного злочину, важливим є критерій оцінки нормативного значення злочину щодо встановлення його правових наслідків і особливо пропорційності дій у відповідь. Адже непросто встановити, наприклад, пропорційність насильницької збройної дії у відповідь на дії економічного або інформаційного характеру, які унеможливають самовизначення або зашкоджують економічній незалежності держави, або заперечують її територіальну недоторканість. Непросто з'ясувати і критерії причинно-наслідкового зв'язку між факторами, що визначають зміст нееквівалентного економічного обміну та організацію збройного спротиву таким умовам і їхнім наслідкам із застосуванням терористичних засобів боротьби.

І все ж передумови для з'ясування змісту таких міжнародно-правових конструкцій на базі чинних норм міжнародного права є. Зокрема, оцінки впливу критеріїв суспільної небезпеки агресії в плані встановлення її правових наслідків та пропорційності дій у відповідь можна знайти в дослідженнях Ю.О. Решетова.

В якості конкретних аргументів вчений, по-перше, відзначає, що поняття «збройний напад», застосоване в ст. 51, яке тільки й створює право на колективну або індивідуальну самооборону, більш обмежене, ніж поняття агресії за ст.39 Статуту. По-друге, оскільки чинне визначення агресії є визначенням змішаного типу, тобто таким, що включає акти як прямої (збройної), так і побічної агресії, то вони фігурують у визначенні спільно. Причому застережень стосовно того, що різні типи агресивних актів можуть мати різні юридичні наслідки, тобто робити правомірним застосування різних за своїм характером заходів у відповідь, не наводиться. Втім така диференціація реакції на агресію не виключається і залежить врешті від рішень Ради Безпеки. «Справедливість нашої гіпотези, – вказує вчений, – підтверджується ще й тим, що у визначенні не згадується право на самооборону у відповідь на збройний напад (пункт «а» ст. 3 визначення), хоча воно, безумовно, існує відповідно до ст. 51 Статуту ООН»³.

Подальші розмірковування приводять вченого до третього не менш значущого висновку: Рада Безпеки (ст.2 визначення) може не визнавати ті чи інші дії актом агресії в силу їх незначного характеру⁴.

² Пустогаров В. В. Уроки Нюрнберга и современность // В.В. Пустогаров «Уроки Нюрнберга», материалы международной конференции в Москве 11-13 ноября 1986 года, вып. III. Москва, 1988.

³ Резолюція 3314 (XX IX) ГА ООН від 14 грудня 1974 року // ООН. Документація (Оф. сайт). С. 87. URL: http://www.org/documents/deci_conv/conventions/aggression.shtml

⁴ Там само. С. 87.

Це відповідало прагненням і підходам багатьох делегацій в період розробки визначення.

«Заслуга» визначення агресії як предтечі кваліфікації цього злочину в розумінні всіх можливих сутнісних аспектів його вияву полягає також у тому, що воно підтвердило положення про те, що встановлення актів агресії, вчиненої у будь-який спосіб, є виключною прерогативою Ради Безпеки як ключового органу ООН, відповідального за підтримання миру і міжнародної безпеки.

Тяжкість агресії, визначальний вплив цього міжнародного злочину на стан міжнародної безпеки не викликає жодних сумнівів. Є всі підстави стверджувати, що ефективність міжнародного права у цілому ототожнюється з ефективністю міжнародно-правової протидії агресії. З цієї точки зору, дуже важливими вбачаються напрацювання вітчизняних та зарубіжних юристів-міжнародників, які можуть ефективно застосовуватися за умови їх адаптації до сучасної дійсності, коли на міжнародній арені боротьба за ресурси, технології і владні преференції посилилася, а її методи й засоби погорсткішали й одночасно стали більш витонченими, закамуйфльованими під легітимну діяльність.

Стан нормативного масиву і теоретичні розробки науковців у сфері, що розглядається, вказує на відсутність потреби у якихось революційних змінах на теренах міжнародно-правового запобігання подальшій ескалації глобального терористичного конфлікту. В більшості напрямів йдеться скоріше про переосмислення змісту норм, що регулюють боротьбу з агресією, наповнення їх глобальним смислом і відповідно юридичною ефективністю, яка здатна здолати зазначену витонченість та закамуйфльованість самої практики сучасної агресії.

Розвиток системи міжнародних відносин складається так, що поряд із збройними формами агресії не менш ефективними формами руйнівного впливу на інші держави показали себе «мирні» вияви агресії, передусім економічний та інформаційний.

Важливо відзначити, що у межах системи Ліги Націй докладалися певні зусилля з надання значущості питанню першості нападу. Доктрина першості дістала закріплення у деяких договорах того періоду і подальший розвиток у новому післявоєнному міжнародному праві. Зокрема, О.І. Полторак та Л.І. Савинський, посилаючись на Резолюції ООН 2105 (XX), 2189 (XXII), віддають «лаври» першості у протиборстві колоній і метрополій останнім, вказуючи, що саме «метрополії за допомогою насильства протидіють національному визволенню». Тим самим обумовлюють законність збройної боротьби колоніальних народів, які змушені у такий спосіб чинити спротив «примусовим діям колонізаторів із зашкодження національному визволенню, політичній, економічній незалежності, територіальній недоторканності»⁵.

Адже «жодна держава не може ні застосовувати, ні заохочувати застосування економічних, політичних заходів або заходів будь-якого

⁵ Полторак А. И., Савинский Л. И. Вооруженные конфликты и международное право. Москва: Наука, 1946. С. 156-157.

іншого характеру з метою добитися підпорядкування собі іншої держави у здійсненні нею своїх суверенних прав і отримання будь-яких переваг»⁶.

Особливе місце у визначенні агресії як найважливішого предмета регулювання міжнародного права посідає пакт Бріана-Келлога – по суті, перший універсальний договір про відмову від агресивної війни.

Саме завдяки цьому пакту в міжнародному праві виникла універсальна норма, що замінила «право на війну» принципом заборони агресивної війни»⁷. Незважаючи на те, що пакт не містив нормативного визначення поняття «війна як зняття національної політики», його значущість не піддається сумніву. Слід констатувати заслуги пакту в двох аспектах: він став правовою основою кваліфікації вини фігурантів Нюрнберзького процесу; логікою своєї незавершеності пакт актуалізував необхідність визначення агресії. На Всесвітній конференції з роззброєння 1932-1933 рр. знову постало питання про міжнародно-правовий акт, який би дав визначення сторони, що нападає»⁸, що зустріло спротив з боку представників Англії та США, які поставили під сумнів можливість розробки такого визначення.

Привернення уваги до цього питання не випадкове, оскільки воно набуває принципового змісту в процесі вивчення соціально-економічної природи агресії у широкому розумінні цього міжнародного злочину. Адже для головних дієвих осіб сучасного глобального терористичного конфлікту їхня фатальна поведінка з учинення системних терористичних актів у Франції, Бельгії та інших країнах Західної Європи однозначно самооцінюється як оборонна, вторинна агресія. На нашу думку, переконання екстремістів у протилежному неможливе. Адже констатуються неоколоніальні умови міжнародного співіснування, коли мета отримання надприбутків ТНК та інші корисливі інтереси представників світового фінансово-промислового капіталу визначають складний соціально-економічний стан територій, народів і навіть цивілізацій, що приречені на функцію забезпечення цієї мети, пропри власні інтереси і прагнення до справедливих умов рівноправного співіснування, які б забезпечували задоволення цих інтересів. Принагідно відзначимо: оскільки асиметрична терористична тактика дій слушно визнається як крайній злочинний спосіб спротиву процесу глобальної поляризації, що загрожує небуттям цілим народам і навіть цивілізаціям, сподіватися на можливість їх лише військово-операціонального та безпосереднього правозастосовного приборкання не слід. Міжнародно-правова сфера протидії тероризму мусить включати норми і положення, які б заперечували можливість будь-яких (передусім спрхованих) форм експансії (читай – агресії).

Усвідомивши реалії свого економічного пограбування (тобто первісний економічний напад), народи країн «третього світу», точніше, значний

⁶ Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН // Действующие международное право (избранные документы): уч. пособие. Москва: Издательство МАМП, 2002. С. 30.

⁷ Донской Д. Агрессия – вне закона. Москва., 1976. С. 28.

⁸ Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. III. Москва, 1945. С.582-584.

радикально-екстремістський прошарок, який прийняв на себе функцію виборювана інтересів цих народів, шляхом організації системної міграційної навали і терористичних актів, а також бруталного порушення загальноприйнятих норм моралі створили, по суті, реалію тієї взаємності у міжнародних відносинах, яка, на їх думку, здатна забезпечити фактичну рівність держав і народів у міжнародному просторі.

У довоєнний період розпізнання асиметричної ефективності терористичної тактики у повному обсязі як замітника військово-економічної потуги не відбулося і міжнародне співтовариство відшуквало міжнародно-правові можливості встановлення рівноваги та усунення широкого кола передумов для здійснення агресії у будь-яких, у тому числі незбройних, формах.

Незважаючи на те, що спроби прийняття узгодженого міжнародно-правового акту, який передбачав би поняття агресор, не були успішними, у 1933 р. низка держав все ж підписали так звані Лондонські конвенції про визначення агресії, які справили великий вплив на ставлення міжнародного співтовариства до проблем, пов'язаних з приборкуванням агресивних дій у всьому розмаїтті їх виявів. «Лондонські конвенції про визначення агресії 1933 року, – зазначає Д.Б. Левін, – встановлювали ознаки різних форм виявлення агресії – проголошення війни, збройне вторгнення, хоча й без проголошення війни, напад сухопутними військами, морськими або повітряними силами на територію, повітряні або морські судна іншої держави тощо»⁹.

Фактично лондонськими угодами встановлювалася «такою, що нападає у міжнародному конфлікті без шкоди для діючих між сторонами конфлікту угод, держава, яка першою вчинила одну із наступних дій:

- 1) оголошення війни іншій державі;
- 2) вторгнення своїх збройних сил, навіть без оголошення війни, на територію іншої держави;
- 3) напад своїми сухопутними, морськими або повітряними силами навіть без оголошення війни на територію, судна або повітряні судна іншої держави;
- 4) морську блокаду берегів або портів іншої держави;
- 5) підтримку, надану збройним бандам, які утворені на її території, вторгнуться на територію іншої держави, або відмова попри вимоги держави, що піддається вторгненню, вжити на своїй власній території усі можливі заходи для позбавлення означених банд будь-якої допомоги чи покровительства.

Жодне міркування політичного, воєнного, економічного чи іншого порядку не може бути підставою для вибачення або виправдання агресії, що передбачена в статті 2»¹⁰.

Тоді конвенцію підписали представники СРСР, Естонії, Латвії, Польщі, Румунії, Туреччини, Чехословаччини, Югославії, Ірану, Афганістану та

⁹ Левин Д. Б. Ответственность государств в современном международном праве. Москва: Международные отношения, 1966. С. 90.

¹⁰ Лондонская конвенция об определении агрессии от 4 июля 1933 года. Статья 2, статья 3 // Международное право в документах. Москва, 1982. С. 92.

Фінляндії. Зрозуміло, що держави (Англія, Франція), які мали колоніальні володіння, визнаючи таку угоду, фактично визнавали б себе суб'єктами міжнародного злочину, тому вони проводили політику заохочення агресії і відмовилися підписати Лондонську конвенцію¹¹.

Спростувати або оспорити жодне з положень, що визначають зміст збройної агресії, неможливо. На Нюрнберзькому процесі Конвенція була визнана «одним з найавторитетніших джерел міжнародного права»¹². Водночас слід відзначити стійке небажання розвинених держав Заходу визнавати кваліфікаційні ознаки міжнародного злочину агресії. Зокрема, це пояснювалося тим, що у характеристиках агресії на її збройний зміст нашаровувалися економічні, ідеологічні, культурно-цивілізаційні, релігійно-етнічні та інші суміжні фактори, що наповнювало це поняття смисложиттєвими смислами. Звідси цілком логічним стало жваве обговорення у доктрині (1953 р.) концепції широкого поняття агресії, яке, окрім збройного нападу, охоплювало терористичні, диверсійні акти, заохочувані однією державою проти іншої, а також економічну і політичну агресію¹³. Як акти агресії у визначенні позиціонувалися також допомога у розпалюванні громадянської війни, внутрішнього перевороту, організація банд, засилання «добровольців»¹⁴.

Однак за наполяганням представників розвинених держав Комісія міжнародного права визнала за небажане таке конкретизоване визначення і рекомендувала орієнтуватися на практичний смисл і перспективу вживаності узагальненого визначення¹⁵. Визнання міжнародного злочину «агресія» та його орієнтовна кваліфікаційна характеристика у режимі «м'якого» права, що має рекомендаційну дію, відбулося лише у 1974 році, що слід пов'язувати із часом завершення деколонізації. Деколонізація світової системи засвідчила передусім той факт, що умови політичного і економічного домінування розвинених держав насправді збереглися і навіть поліпшилися в сприятливій атмосфері неокolonіального стану, витонченість агресивної природи якого приховує ширма розвиненої демократії. Підстави для такого категоричного твердження лежать на поверхні, досить ознайомитися зі статистикою органів та інститутів ООН, яка відображає глибоку кризу на світовій арені, посилення поляризації у характеристиках дихотомії Захід-Схід (або Північ-Південь) внаслідок нееквівалентного економічного та інформаційного обміну.

Відомий дослідник агресії Ю.М. Рібаков, не задовольнившись лише констатацією особливої тяжкості цього злочину, дослідив думки авторитетних фахівців щодо особливого стану і місця агресії серед міжнародно-протиправних діянь. За підсумками свого дослідження

¹¹ *Вышинский А. Я., Лозовский С. А.* Дипломатический словарь. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1948. С. 100-110.

¹² *Нюрнбергский процесс.* Сборник материалов. Т.1. Москва, 1954. С. 146-147.

¹³ *Коваленко Б. В., Пирогов А. И., Рыжов О. А.* Политическая конфликтология: учеб. пособие. Москва: Ижица, 2002. С. 287-288.

¹⁴ *Хазанов М. Е.* ООН и Ближневосточный кризис. Москва: Международные отношения, 1983. С. 83-84.

¹⁵ *Полторац А. И., Савинский Л. И.* Цит. работа. С. 109.

він робить висновки, які, за умови їх оцінки у сучасній системі координат міжнародних відносин, могли б бути вельми корисними для розвитку й удосконалення норм «антиагресивної» спрямованості при широкому розумінні предмета регулювання. Вчений пише: «По-перше, підкреслюється право держави – жертви агресії вживати заходи, що спричиняли б обмеження прав держави-агресора, не підпорядковуючись загальному зобов'язанню, спробувати попередньо добитися відшкодування спричинених збитків.

По-друге, визнається право жертви агресії у порядку самооборони негайно вдатися до застосування збройної сили, що заборонено стосовно інших випадків як реакція на міжнародно-протиправні діяння іншої сторони навіть у ситуаціях відмови відшкодувати заподіяну шкоду.

По-третє, визнається, що у випадку агресії, на відміну від усіх інших можливих міжнародно-протиправних діянь, третя держава може надати жертві агресії допомогу із застосуванням збройної сили.

І, нарешті, по-четверте, (головним чином у радянській доктрині) звертається увага на можливість застосування щодо держави-агресора комплексу обмежувальних та інших заходів після того, як агресію вже припинено»¹⁶.

Підкреслимо, що викладене вище є квінтесенцією світової наукової думки щодо визнання особливої тяжкості міжнародного злочину «агресія» і відповідно необхідності особливого режиму відповідальності за нього. На основі такого високого рівня консолідованості наукової думки зусилля й заходи з реалізації наведених теоретичних положень можна розцінювати як процес створення звичаєвих норм міжнародного права. Перспективність дії подібних звичаєвих норм у сфері регулювання наведених та інших режимів відповідальності держави за агресію слід пов'язувати з визначенням змісту таких норм та їх імплементацією. Враховуючи сутнісні зміни у характері міжнародних відносин, аби взяти їх до уваги, без істотних новацій у змісті й спрямованості норм міжнародного права щодо відповідальності за агресію обійтися неможливо. Очевидно, що цього важко уникнути у рамках широкого розуміння поняття агресії, наприклад, у її геоекономічному аспекті (якщо такий різновид агресії офіційно визнати). Тут, згідно з другою позицією Ю.М. Рибаківа, слід з'ясувати зміст положення, яке передбачає «право жертви агресії у порядку самооборони негайно вдатися до застосування збройної сили». Змістовне правове наповнення цього актуального положення в умовах визнання кримінального характеру випадку економічного різновиду агресії тягне необхідність вирішення двох проблем. Передусім треба обґрунтувати юридичну можливість застосування збройної сили у відповідь на агресивні за цілями й наслідками, хоча й не збройні, дії іншої сторони. Друга проблема полягає у тому, що умови світового «антирозвитку» зпродували терористичні форми і засоби соціального протесту з боку

¹⁶ Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности. Москва: Междунар. отношения, 1983. С. 107; Рыбаков Ю.М. Вооруженная агрессия – тягчайшее международное преступление. Москва, 1980. С. 98.

ошуканої порожніми обіцянками розвитку «бідної» сторони глобального терористичного конфлікту. Отже, в умовах явної неспівставності воєнно-економічних потенціалів сторін-учасників економічної форми агресії практично неминучим є терористичний варіант «прибігання до застосування збройної сили» як з боку держави (народу) – жертви агресії, так і стосовно надання збройної допомоги з боку «третьої держави» (див. третю позицію Ю.М. Рибаківа).

Навіть така попередня, зовнішня оцінка основних тенденцій, які характеризують сутність глобального суспільства, дає підстави вважати, що ця сутність значною мірою визначається всеохопним феноменом агресії, яка у різноманітних, узвичаєних для суспільного сприйняття, легітимізованих формах, оцінюваних здебільшого у політичних термінах експансій становить зміст людських стосунків. Дослідження формування системи міжнародно-правової протидії наочному, резонансному (але далеко не основному) вияву агресії у її збройних формах сприяє усвідомленню глобального масштабу проблеми агресії у широкому розумінні, на вирішення якої слід спрямувати можливості міжнародного права. Складність тут зумовлена передусім великою потугою спротиву з боку світового приватного капіталу, для якого з'ясування і визнання будь-яких форм агресії означає визнання неправомірності дійсних умов ведення міжнародного бізнесу, що забезпечують реальні захмарні норми прибутку.

При розробці Статуту ООН переважно провідні держави (як лобісти інтересів світового фінансово-промислового капіталу) перешкоджали намаганням дати визначення агресії. І навіть сам термін вдалося включити до Статуту під тиском групи держав-опонентів. Втім, на думку фахівців, прийняття самого Статуту стало завершальним етапом процесу заборони агресії як міжнародного злочину¹⁷. Навіть за відсутності у Статуті визначення агресії за змістом його статті 39 агресія, протиправність якої визначена п.4 ст.2, набуває ознак міжнародного злочину, оскільки вона посягає на міжнародний мир і її «найбільшою мірою притаманний критерій суспільної небезпеки»¹⁸.

Слід відзначити, що з самого початку процесу з'ясування змісту агресії як злочину за міжнародним правом спостерігалася тенденція до встановлення ознак протиправності, які явно не обмежувалися критеріями, що застосовуються лише для оцінок збройних способів досягнення злочинної мети і створення загрози миру та міжнародній безпеці. Так, Статут Нюрнберзького трибуналу визначив відмінності понять «агресивні дії» і «агресивна війна». Отже, анексія Австрії і приєднання до Німеччини Судетської області розглядалися як агресивні дії або як етап на шляху до здійснення планів з розв'язування війни з іншими державами.

Власне кажучи, сама війна не повинна розглядатися як суцільне бойове протиборство. Зміст збройної агресії слід розцінювати не стільки

¹⁷ Резолюція 3314 (XX IX) ГА ООН від 14 грудня 1974 року. С. 83 // ООН. Документація URL: <http://www.org/documents/deci conv/conventions/aggression.shtml>

¹⁸ Донской Д. Цит. работа. С. 37, 40-41.

як безпосередні бойові дії, скільки як демонстрацію потуги воєнного потенціалу і готовності до його повного задіяння. В останньому випадку, пише Карл Клаузевіц, досить було б оцінити фізичні маси протидіючих збройних сил і, не допускаючи їх фактичного задіяння, розв'язати суперечку на основі співвідношення між ними, тобто підмінити реальну боротьбу рішенням своєрідної алгебраїчної формули¹⁹. Власне, воєнні дії, на думку Клаузевіца, безперервно не ведуться. Відомо багато воєн, у яких операції займали лише незначну частину процесу протиборства, решта часу витрачалася на паузи. Паузи у розвитку воєнних дій цілком можливі й не повинні бути суперечністю щодо природи війни. Адже війна є не лише політичним актом, а й дійсним знаряддям політики, продовженням політичних відносин, проведення їх іншими засобами. Другий вид війни можна було б вважати таким, що більшою мірою охоплюється політикою лише у тому випадку, якщо під політикою умовно розуміти не всебічне проникнення, а обережне, лукаве та навіть нечесне мудрування, що уникає відкритого застосування сили²⁰.

Втім подібні міркування, що свідчать на користь широкого тлумачення агресії, неодмінно наражалися на спротив держав-світових лідерів.

У постколоніальних умовах сучасного світоустрою будь-які спроби широкого тлумачення агресії, по суті, спрямовані на криміналізацію поведінки розвинених держав Заходу, їх транснаціональних корпорацій або, щонайменше, системоутворюючих елементів такої поведінки. Відтак не дивно, що представники цих держав у Комісії з міжнародного права завжди обережно сприймали спроби визначити зміст агресії у цілому. Вони стверджували, що будь-яке визначення агресії обмежуватиме свободу дій компетентних органів ООН²¹. Як правило, використовувався аргумент, що визначення агресії спричинить перешкоди праву на самооборону²².

Тенденція до розмивання правової природи агресії, камуфлювання навіть відкритих її виявів спостерігається протягом усієї історії формування «нового» міжнародного права. Так, поряд з визначенням великої ролі Нюрнберзького процесу критична доктринальна думка нарікала його судом переможців. Важко не погодитися з тим, що, слушно звинувачуючи керівників фашистської Німеччини, процес ніяк не зачіпає керівників держав, що санкціонували залякувальні бомбардування Дрездена, Хіросіми й Нагасакі²³.

Не зраджують цій хибній традиції й сучасні міжнародні суди. Не спростовані претензії до окремих рішень Міжнародного Трибуналу по колишній Югославії. Зокрема, Трибунал, розглядаючи міжнародні злочини сербів, практично не торкався подібного роду діянь представників албанської сторони, а також несанкціонованих бомбардувань силами

¹⁹ Клаузевиц К. О войне. Москва: Издательская корпорация «Логос»: Международная академическая издательская компания «Наука». С. 37.

²⁰ Там же. С. 48, 55-57.

²¹ Док. ООН А/1858. С. 9-10.

²² Док. ООН А/3574. С. 12.

²³ Пустогаров В.В. Цит. работа; Арцибасов И.Н., Егоров С.А. Вооруженный конфликт. Право, Политика, Дипломатия. Москва: Международные отношения, 1989. 327 с.

НАТО з 24 березня по 10 червня 1999 року, які забрали тисячі життів мирних мешканців Белграда й інших населених пунктів²⁴.

Це посилює стан тривоги у міжнародному просторі, оскільки потреба у активних (агресивних за своєю сутністю) діях держав в умовах глобальної боротьби за ринки, ресурси й технології, де переваги великого капіталу забезпечуються владним ресурсом держави, зростає. У тому числі не знижується попит на збройні форми таких дій. В рамках чинного визначення агресії, прийнятого 14 грудня 1974 року Генеральною Асамблеєю ООН (Резолюція 3314 (XXIX)), подібні збройні форми дій держав складно виправдовувати, хоча рекомендаційний характер норми все ж дозволяє ухилятися від прямої відповідальності за міжнародним правом. Більше того, на нашу думку, саме кінцева практична можливість безкарної реалізації збройних агресивних діянь у міжнародних взаємодіях уможливила прийняття вказаного визначення агресії у обов'язковому праві через ст.8-bis Статуту Міжнародного кримінального суду, хоча й з адресуванням тягаря відповідальності фізичним особам-посадовцям. Політико-правова полеміка і міжнародні скандали, які при цьому виникають, не тягнуть відчутних репутаційних втрат, оскільки, по-перше, на користь агресора працює реальне співвідношення сил; по-друге, дійсний інтересант, приватною волею якого чиняться агресивні діяння держави, залишається в тіні нагальних інтересів держави; по-третє, в міру прагматизації глобальної світосистеми, інформаційного «оголення» приватних фінансових рушійних механізмів відбувається брутальна девальвація міжнародної моралі, що знижує поріг критеріїв протиправності учасників міжнародних правовідносин.

І все ж стримувальний характер кваліфікаційних ознак збройної агресії відчутний. Тим більше, що вони містять перспективу поширення на незбройні форми цього небезпечного злочину, зважаючи на очевидну актуалізацію питання.

²⁴ Сафиуллина И. П. Нюрнбергские принципы и их влияние на формирование международных уголовных судов в современных условиях: дисс. ... канд.юрид.наук. Казань, 2003. С. 12.